

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الإمام الأعظم أبو حنیفة رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى
المُحَقِّقُ: مُحَمَّدٌ زَاهِدُ الكُوْتَرِي رَحِمَهُ اللهُ تَعَالَى

العالم والمتعلم

قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ خَلِيلٍ الدِّمَشْقِيُّ الْمَعْرُوفُ بِابْنِ قَاضِي
الْعُسْكَرِ، أَنْبَأَنَا أَبُو الْحَسَنِ بُرْهَانَ الدِّينِ عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ الْبُلْخِيُّ، عَنْ أَبِي
الْمُعِينِ مَيْمُونِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمَكْحُولِيِّ النَّسْفِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ
مُوسَى الْبُرْدَوِيِّ، عَنْ أَبِي مَنْصُورٍ مُحَمَّدٍ الْمَأْتِرِيدِيِّ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ أَحْمَدَ بْنِ
إِسْحَاقَ الْجُوزْجَانِيِّ، عَنْ أَبِي سُلَيْمَانَ مُوسَى الْجُوزْجَانِيِّ، وَعَنْ مُحَمَّدِ بْنِ
مُقَاتِلِ الرَّازِيِّ، كِلَاهُمَا عَنْ أَبِي مُطِيعِ الْحَكَمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبُلْخِيِّ، وَعِصَامِ
بْنِ يُوسُفَ الْبُلْخِيِّ، وَهَمَّا، عَنْ أَبِي مُقَاتِلِ خُفْصِ بْنِ سَلَمِ السَّمَرْقَنْدِيِّ، عَنِ
الإمامِ أَبِي حَنِيفَةَ، فِيمَا أَجَابَهُ عَلَى أَسْئَلَتِهِ أَنَّهُ قَالَ:

١ روى عنه الحافظ الشرف الدمياطي، وعنه الحافظ عبد القادر القرشي، وأسانيد أصحاب الإثبات
إليه معروفة. (ن)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Bismillahi'r-Rahmâni'r-Rahîm

İmâm-ı A'zam Ebû Hanîfe rahimehullah
Tahkik: Muhammed Zâhid el-Kevserî rahimehullah
Tercüme: Doç Dr. Abdülvehhab Öztürk

el-ÂLİM ve'l-MÜTE'ALLİM

Kadıskasr diye bilinen Ebü'l-Hasen Ali¹ b. Halil ed-Dımaşkı dedi ki, bize Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Ali b. Hasen el-Belhî haber verdi, o Ebü'l-Mu'în Meymûn b. Muhammed el-Mekhûlî en-Neseffî'den, o da babasından, o da Abdülkerim b. Mûsâ el-Pezdevî'den, o da Ebû Mansûr Muhammed Mâtürîdî'den², Ebû Bekr Ahmed b. İshâk el-Cüzcânî'den, o da Ebû Süleyman Mûsâ el-Cüzcânî'den, Muhammed b. Mukâtil er-Râzî'den, bu ikisi Ebû Mutî' el-Hakem b. Abdullâh el-Belhî ile İshâm b. Yûsuf el-Belhî'den, bu ikisi de;

Ebû Mukâtil Hafs b. Selm es-Semerkindî'den, o da **İmam Ebû Hanîfe**'den sorduğu sorulara verdiği cevaplarda, Ebû Hanîfe rahmetullahi aleyh şöyle demiştir:

¹ Ebü'l-Hasen Ali'den Hâfız Şeref Dimyâtî rivayet etmiştir. Ondan da Hâfız Abdülkâdir Kuraşî rivayet etmiştir. Senedlerde bulunanların hepsi tanınan, mâruf kimselerdir. (Zâhid el-Kevserî)

² Ebû Mansûr Muhammed Mâtürîdî es-Semerkindî (öl. hicri 333/milâdi 944). Usûlcü hanefî fakihidir. Kelâm âlimlerindedir. Semerkand'da doğdu ve orada vefat etti. Mu'tezile'ye ve Karmatiler gibi diğer fırkalara karşı Ehl-i sünnet itikadını müdafaa etti. *Fıkhu'l-Ekber* şerhi ve usûl-i fıkha dâir *Me'âhizü'ş-Şerâ'i* gibi kitapları vardır. Hanefiler itikadda ona bağıldırlar. (Mütercim: Abdülvehhab Öztürk)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

قَالَ الْعَالِمُ رَحِمَهُ اللهُ: الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، وَصَلَّى اللهُ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ، وَخَاتَمِ النَّبِيِّينَ، وَعَلَى عِبَادِ اللهِ الصَّالِحِينَ، أَمَا بَعْدُ فَأَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ، وَطَاعَتِهِ، وَكَفَى بِاللهِ حَسِيْبًا، وَجَازِيًا. وَرَزَقْنَا اللهُ حَيَاةً طَيِّبَةً، وَمُنْقَلَبًا كَرِيمًا، وَقَدْ أَجَبْتِكَ فِيمَا سَأَلْتَ عَنْهُ. وَلَوْلَا كَرَاهِيَةُ التَّطَوُّيلِ وَأَنْ يَكْثُرَ لَكَ التَّفْسِيرُ شَرَحْتُ لَكَ الْأُمُورَ الَّتِي أَجَبْتِكَ بِهَا، ثُمَّ لَا أَلُوكُ وَنَفْسِي خَيْرٌ وَاللهُ الْمُسْتَعَانُ وَعَلَيْهِ التَّكْلَانُ.

قَالَ الْمُتَعَلِّمُ - وَهُوَ أَبُو مُقَاتِلٍ -: أَتَيْتُكَ أَيُّهَا الْعَالِمُ - وَهُوَ أَبُو حَنِيفَةَ - لَأَتَنَفَّعَ بِمُجَالَسَتِكَ لِمَا أَتَيْتُنِي مِنْ فَضْلِكَ، وَأَرْجُو أَنْ يَنْفَعَنِي اللهُ تَعَالَى بِكَ فَأَقْتَنِي عَافَاكَ اللهُ! إِنْ أَنَا سَأَلْتُكَ، لِنَسْتَحِقَّ بِذَلِكَ الثَّوَابِ مِنَ اللهِ سُبْحَانَهُ: إِنِّي إِتْلَيْتُ بِأَصْنَافٍ مِنَ النَّاسِ وَسَأَلُونِي عَنْ أَشْيَاءَ لَمْ أَهْتَدِ لِجَوَابِهَا، وَلَمْ أَتْرُكِ الْحَقَّ الَّذِي بِيَدِي. وَإِنْ عَجَزْتُ عَنْ جَوَابِهِمْ، وَعَرَفْتُ أَنَّ لِلْحَقِّ مَنْ يُعَيِّرُ عَنْهُ، وَلَيْسَ الْحَقُّ بِمَنْفُوضٍ وَالْبَاطِلُ مَرْهُوقٌ بِهِ، وَكَرِهْتُ أَيْضًا لِنَفْسِي الْجَهَالَةَ بِأَصْلِ الدِّينِ وَمَا أَتَّجَلُّ مِنَ الْحَقِّ وَأَنْ تَكُونَ مَنْزِلَتِي فِي أَضَلِّ مَا أَدْعِي كَمَنْزِلَةِ الصَّبِيِّ الْمُتَعَلِّمِ الَّذِي لَا عِلْمَ لَهُ بِأَصْلِ مَا يَتَكَلَّمُ بِهِ، أَوْ كَمَنْزِلَةِ الْمُبْرَسَمِ أَوْ الْمَجْنُونِ الَّذِي يَهْذِي بِمَا يَنْقُضُ عَلَى نَفْسِهِ وَيَشِينُ بِهِ نَفْسَهُ، فَأَجَبْتُ أَضْلَحَكَ اللهُ تَعَالَى أَنْ أَكُونَ غَالِمًا بِأَصْلِ مَا أَتَّجَلُّ مِنَ الْحَقِّ وَأَتَكَلَّمُ بِهِ حَتَّى إِذَا جَاءَنِي مَارِدٌ يَتَمَرَّدُ عَلَيَّ، أَوْ يُرِيدُ أَنْ يُزِيلَنِي عَنِ الْحَقِّ لَمْ يُطَقْ، وَإِنْ جَاءَنِي مُتَعَلِّمٌ أَوْصَحْتُ لَهُ وَأَكُونُ عَلَى بَصِيرَةٍ مِنْ أَمْرِي.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Hoca (Ebû Hanîfe rahimehullah dedi): Alemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun. Allah mürsellerin Efendisi ve peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed Mustafa'ya ve Allah'ın salih kullarına salât ve selâm etsin.

İmdi, sana Allah'tan korkmanı ve O'na itaat etmeni tavsiye ederim. Hesap görücü ve ceza verici olarak Allah yeter. Allah bize hoş bir hayat ve rahat bir dönüş yeri nasip etsin.

Bana sorduğun sorulara cevap verdim. Eğer uzatma ve çok konuşma endişesi olmasa idi, dediğim cevapların sana açıklamalarını da yapardım.³ Sonra da senin ve nefsin için hayırdan kaçmazdım. Yardım Allah'tandır, güvencemiz O'dur.

Öğrenci (Ebû Mukâtil), hocası Ebû Hanîfe'ye dedi ki: Hocam, faziletini bildiğim için sizinle oturmaktan yararlanayım, diye size geldim. Beni sizden yararlandırmasını Cenâb-ı Allah'tan niyâz ederim. Eğer sana sorarsam bana cevap ver ki, Allah Teâlâ'nın sevabına nâil olasın.

Ben birtakım insanlarla düşüp kalkmak durumunda kaldım. Bana böyle şeyler sordular ki cevaplarını veremedim. cevaplarından âciz kalsam da hakkı yüzüstü bırakmak istemedim. Hakkı ifade edecek birilerinin olduğunu biliyordum. Hak tartışılmaz, bâtil ise yok olmaya mahkûmdur. Kendi adına dinin ve kabul ettiğim hakkın cahili olmayı nefsimi nefsimi yakuşturmam. İddia ettiğim şeylerde konuştuğu konunun aslını bilmeyen öğrenci yahut hafakanlar geçiren hasta veyahut ne dediğini bilmeyen ve kendini hor duruma sokan deli olmaya gönlüm razı olmadı. Allah razı olsun, siz kabul ettiğim hak ve üzerinde konuştuğum şey hususunda bilgi sahibi olmam için cevaplar verdiniz. Öyle ki bana bir muannid gelir de inat ederse yahut ayağımı haktan kaydırmak isterse, buna gücü yetmez. Bana bir öğrenci gelirse, ona meseleyi izah ederim ve işimi basiretle yaparım.

³ İşte biz de böyle bir ihtiyaç hissettiğimizden gereken yerlerde kısa açıklamalar yapmak istiyoruz. (Mütercim)

وَقَالَ الْعَالِمُ: نَعَمْ مَا رَأَيْتُ فِي إِبْتِحَانِكَ عَمَّا يُغْنِيكَ، وَاعْلَمْ أَنَّ الْعَمَلَ تَبِعَ لِلْعِلْمِ كَمَا أَنَّ الْأَعْضَاءَ تَبِعَ لِلْبَصْرِ. فَالْعِلْمُ مَعَ الْعَمَلِ الْيَسِيرِ أَنْفَعُ مِنَ الْجَهْلِ مَعَ الْعَمَلِ الْكَثِيرِ. وَمِثْلُ ذَلِكَ الرَّادُّ الْقَلْبِ الَّذِي لَا بُدَّ مِنْهُ فِي الْمَفَارَظَةِ مَعَ الْهِدَايَةِ بِهَا، أَنْفَعُ مِنَ الْجَهَالَةِ مَعَ الرَّادِّ الْكَثِيرِ. وَلِذَلِكَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿فَلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَظُنُّونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾⁴

قَالَ الْمُتَعَلِّمُ: لَقَدْ زِدْتَنِي فِي طَلَبِ الْعِلْمِ رَغْبَةً، فَأَمَّا قَوْلُ الْأَصْنَافِ فَإِنِّي سَابَدْتُ بِأَذْنَانِهِمْ مَنَزَلَةً عِنْدِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى، فَأَخْبِرْنِي بِالْحُجَجِ عَلَيْهِمْ، رَأَيْتُ أَقْوَامًا يَقُولُونَ لَا تَدْخُلَنَّ هَذِهِ الْمَدَاحِلَ، فَإِنَّ أَصْحَابَ نَبِيِّ اللَّهِ ﷺ لَمْ يَدْخُلُوا فِي شَيْءٍ مِنْ هَذِهِ الْأُمُورِ وَقَدْ يَسْعُكَ مَا وَسِعَهُمْ، وَإِنَّ هَؤُلَاءِ زَادُونِي عَمَّا، وَوَجَدْتُ مِثْلَهُمْ كَيْثًا رَجُلٍ فِي نَهْرِ عَظِيمٍ كَثِيرِ الْمَاءِ كَادَ أَنْ يَغْرُقَ مِنْ قَبْلِ جَهْلِهِ بِالْمَخَاصِصَةِ فَيَقُولُ لَهُ آخِرُ: أَتَبْتُ مَكَانَكَ وَلَا تَطْلُبُنَّ الْمَخَاصِصَةَ.

قَالَ الْعَالِمُ رَحِمَهُ اللَّهُ: أَرَأَيْتَ قَدْ أَبْصُرْتَ بَعْضَ غُيُوبِهِمْ وَالْحُجَجَةَ عَلَيْهِمْ، وَلَكِنْ قُلْ لَهُمْ إِذَا قَالُوا: أَلَا يَسْعُكَ مَا وَسِعَ أَصْحَابَ النَّبِيِّ ﷺ: بَلَى يَسْعُنِي مَا وَسِعَهُمْ لَوْ كُنْتُ بِمَنْزِلَتِهِمْ، وَلَيْسَ بِحَضْرَتِي مِثْلُ الَّذِي كَانَ بِحَضْرَتِهِمْ، وَقَدْ إِبْتَلَيْنَا بِمَنْ يَطْعُنُ عَلَيْنَا وَيَسْتَحِلُّ الدِّمَاءَ مِنَّا، فَلَا يَسْعُنَا أَنْ لَا نَعْلَمَ مِنَ الْمُخْطِئِ مِنَّا وَالْمُصِيبِ؟ وَأَنْ لَا نَذُبَ عَنِ أَنْفُسِنَا وَحَرَمِنَا. فَمِثْلُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ كَقَوْمٍ لَيْسَ بِحَضْرَتِهِمْ مَنْ يَقَاتِلُهُمْ فَلَا يَتَكَلَّفُونَ السِّلَاحَ، وَنَحْنُ قَدْ إِبْتَلَيْنَا بِمَنْ يَطْعُنُ عَلَيْنَا وَيَسْتَحِلُّ الدِّمَاءَ مِنَّا، مَعَ أَنَّ الرَّجُلَ إِذَا كَفَّ لِسَانَهُ عَنِ الْكَلَامِ فِيمَا اخْتَلَفَ فِيهِ النَّاسُ وَقَدْ سَمِعَ ذَلِكَ لَمْ يَطُقْ أَنْ يَكُفَّ قَلْبَهُ، لِأَنَّهُ لَا بُدَّ لِلْقَلْبِ مِنْ أَنْ يَكْرَهَ أَحَدَ الْأُمُورِ أَوْ الْأُمُورِ جَمِيعًا. فَأَمَّا أَنْ يُجِئَهُمَا وَهُمَا مُخْتَلِفَانِ فَهَذَا لَا يَكُونُ، فَإِذَا مَالَ الْقَلْبُ إِلَى الْجَوْرِ أَحَبَّ أَهْلَهُ، وَإِذَا أَحَبَّ الْقَوْمَ كَانَ مِنْهُمْ

Hoca rahimehullah: Sana fayda verecek şeyleri araştırmada ne güzel yol tutmuşsun. Bil ki, nasıl organlar göze tâbi ise amel de ilme tâbidir. İlimle yapılan az bir amel, bilmeden yapılan çok amelden daha faydalıdır. Buna misal, çölte beraber az azık, rehbersiz çok azıktan daha faydalı olmalıdır. Bunun içindir ki Allah Teâlâ *“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Ancak akıl sahipleri ibret alırlar.”*⁴ buyurmuştur.

Taleb: İlme olan rağbetimi artırdın. Fırkaların dediklerine gelince, bana göre derecesi en düşük olanlardan başlayacağım. Onlara ileri süreceğin delillerini bana göster. Bir topluluk gördüm ki, *“Bu gibi konulara girme zira Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’in ashabı bu gibi konulara girmediler. Sen de öyle yap.”* dediler ve bunlar sıkıntımı artırdılar. Ben onları yüzme bilmediği için derin bir ırmakta boğulmak üzere olan birine, *“Yerinde dur, geçit arama.”* diyen adama benzettim.

Hoca: Onların bazı kusurlarını ve aleyhlerine olan bazı delilleri fark ettiğini görüyorum. Fakat onlar:

“Sen de Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’in ashabı gibi yap, bu sana yetmez mi?” derlerse, de ki: *“Evet, ben de onların yerinde olsa idim yeterdi. Fakat bende onlarda olan hazırlık yoktur.”* Bizim karşımızda öyle kimseler vardır ki, bunlar, bize dil uzatıyorlar, kanımızı helâl sayıyorlar. Kimin hatası, kimin isabetli olduğunu bilmemek ve canımızı ve namusumuzu müdafaa etmek bizim için câiz değildir. Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem’in ashabı, karşılarında kendileriyle savaşanlar olmadığı için silah taşıma zahmetine katlanmayanlar gibidirler. Biz ise bize dil uzatan ve kanımızı helâl sayan insanlarla karşı karşıyayız. Kaldı ki, eğer bir adam insanların ihtilaf ettiği konularda dilini tutsa bile kalbini tutamaz. Zira kalp ya iki konuda birinden veyahut her ikisinden nefret etmek durumundadır. Ama farklı iki şeyi birden sevmesi ise imkânsızdır. Eğer kalp haksızlığa meylederse, haksızları sever. Birilerini sevince de onlardan olur.⁵

⁴ Kur’ân-ı Kerim, Zümer 39/9.

⁵ Çünkü Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem, *“Kişi sevdiğiyle beraberdir.”* (Ahmed b. Hanbel, 1/392) buyurmuştur. Bunun için sevmek yeterlidir; fiilen katılmasa da böyledir. (Buhârî, Edeb, 16; Müslim, Birr, 165) Kur’ân-ı Kerim’de, *“Zâlimlere meyletmeyin, yoksa size ateş dokunur.”* (Hüd 11/113) buyurmuştur. (Mütercim)

وَإِذَا مَالَ الْقَلْبُ إِلَى الْحَقِّ وَأَهْلِهِ كَانَ لَهُمْ وَلِيًّا، وَذَلِكَ بِأَنْ تَحْقِيقَ الْأَعْمَالِ
وَالكَلَامَ لَا يَكُونُ إِلَّا مِنْ قِبَلِ الْقَلْبِ، وَذَلِكَ أَنَّ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِقَلْبِهِ
لَمْ يَكُنْ عِنْدَ اللَّهِ مُؤْمِنًا. وَمَنْ آمَنَ بِقَلْبِهِ وَلَمْ يَتَكَلَّمْ بِلِسَانِهِ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ مُؤْمِنًا.

قَالَ الْمُتَعَلِّمُ: هُوَ كَمَا قُلْتِ وَلَكِنْ بَيْنَ لِي هَلْ يَضُرُّنِي إِذَا لَمْ أَعْرِفِ
الْمُخْطِئَ مِنَ الْمُصِيبِ؟

قَالَ الْعَالِمُ رَحِمَهُ اللَّهُ: لَا يَضُرُّكَ فِي خِصْلَةٍ، وَيَضُرُّكَ بَعْدُ فِي خِصَالِ
غَيْرِ وَاحِدَةٍ، فَأَمَّا الْخِصْلَةُ الَّتِي لَا تَضُرُّكَ فَإِنَّهَا أَنَّكَ لَا تُؤَاخِذُ بِعَمَلِ الْمُخْطِئِ،
وَأَمَّا الْخِصَالُ الَّتِي تَضُرُّكَ فَوَاحِدَةٌ مِنْهَا إِسْمُ الْجَهَالَةِ يَفْعُ عَلَيْكَ لِأَنَّكَ لَا
تَعْرِفُ الْخَطَأَ مِنَ الصَّوَابِ. وَالثَّانِيَةُ عَسَى أَنْ يَنْزَلَ بِكَ مِنَ الشُّبْهَةِ مَا نَزَلَ
بِغَيْرِكَ وَلَا تَدْرِي مَا الْمَخْرُجُ مِنْهَا، لِأَنَّكَ لَا تَدْرِي أَمْصِيبَتْ أَنْتِ، أَمْ مُخْطِئٌ،
فَلَا تَتَنَزَّعُ عَنْهَا. وَالثَّلَاثَةُ لَا تَدْرِي مَنْ تُحِبُّ فِي اللَّهِ وَمَنْ تَبْغِضُ فِيهِ لِأَنَّكَ لَا
تَدْرِي الْمُخْطِئَ مِنَ الْمُصِيبِ.

قَالَ الْمُتَعَلِّمُ: لَقَدْ كَشَفْتَ عَنِّي الْغِطَاءَ وَجَعَلْتَ أَرَى الْبَرَكَتَ فِي مُدَاكَرَتِكَ:
وَلَكِنْ أَرَأَيْتِ إِنْ كَانَ رَجُلٌ يَصِفُ عَدْلًا، وَلَا يَعْرِفُ جَوْرَ مَنْ يُخَالِفُ وَلَا
عَدْلَهُ، أَيَسَعُهُ ذَلِكَ، وَأَنْ يُقَالَ إِنَّهُ عَارِفٌ بِالْحَقِّ أَوْ هُوَ مِنْ أَهْلِهِ؟

قَالَ الْعَالِمُ رَحِمَهُ اللَّهُ: إِذَا وَصَفَ عَدْلًا، وَلَا يَعْرِفُ جَوْرَ مَنْ يُخَالِفُهُ فَإِنَّهُ
جَاهِلٌ بِالْجَوْرِ وَالْعَدْلِ.

Kalp hakla ve haklılara meylederse, onların velisi (dostu) olur. Şöyle ki: Amellerin ve sözün gerçekleşmesi ancak kalp cihetinden olur. Zira bir kimse diliyle iman eder de kalbiyle iman etmezse, Allah katında mü'min olmaz. Ama bir kimse kalbiyle iman eder de, diliyle söylemezse, Allah katında mü'min olur.⁶

Talebe: Tam dediğin gibidir ancak kimin hatalı, kimin isabetli olduğunu bilmezsem bu, bana zarar verir mi?

Hoca: Sana bir hususta zarar vermez. Birçok hususta ise zarar verir. Zarar vermediği husus şudur ki, sen hatalının amelinden dolayı sorumlu tutulmazsın. Zarar verecek hususlardan biri şudur: Sana cahil derler. Zira sen doğruyu, yanlışını bilmiyorsun. İkincisi, olur ki başkasının başına gelen senin de başına gelir ve çıkışın ne olduğunu bilmezsin. Çünkü sen, kendinin hatalı mı, isabetli mi olduğunu bilmiyorsun ki yakını ondan sıyrasın. Üçüncüsü de, sen kimi Allah için seviyorsun ve kime Allah için buğz ediyorsun, bilmiyorsun. Çünkü sen, hata edeni, isabet edenden ayıramıyorsun.⁷

Talebe: Gözümden perdeyi kaldırdın. Seninle müzakere de bereketi bana gösterdin. Ancak bana söyler misin, bir adam adaleti vasf (tarif) ediyor da muhalifinin zalim mi, âdil mi olduğunu bilmiyor? Şimdi bu, o kimse için câiz midir? Bu adam hakkı biliyor veyahut haktan taraf tarafa denebilir mi?

Hoca: Bir adam hakkı tavsif eder de kendisine muhalefet edenin haksız olduğunu bilmezse o, şüphesiz haksızlığı da adaleti de bilmiyordur.

⁶ Bunun içindir ki Peygamberimiz sallallahu aleyhi ve sellem "Ameller niyetlere göredir." buyurmuştur. (Buhârî, Bed'i'l-vahy, 1; Müslim, İmâre, 155; Ahmed b. Hanbel, I/25) Dil için de, "Asıl konuşma kalpte olur; dil ise onun tercümânudur." denilmiştir. (Mütercim)

⁷ Allah için sevmek, Allah için sevmemek dinin temellerinden biridir. (Ahmed b. Hanbel, I/146) Cenâb-ı Allah, Mûsâ aleyhisselâm'a, "Benim için ne yaptın?" dedi. Mûsâ aleyhisselâm da "Oruç tuttum, namaz kıldım..." dedi. Cenâb-ı Allah, "Asıl benim için amel; Allah için sevmem, Allah için buğz etmemdir." dedi. (Mütercim)